

<https://doi.org/10.36007/3310.2019.209-221>

EGY INTERKULTURÁLIS SZEMANTIKAI ÖSSZEHASONLÍTÁS avagy hogyan definiál öt gyakori kifejezést két különböző nyelv egynyelvű értelmező szótára

Éva TÓTH¹

ABSTRACT

In the globalized world of the 21st century not only linguistic diversity but also cultural transfer has become a part of our everyday life. We receive most of the news through translations and interpreting processes. Translation processes do not simply mean the translation of words and expressions but rather the comparison of word fields and conceptual fields where the knowledge of politics, society, economics, semantics and intercultural semantics also plays a part.

In my paper I will uncover how the monolingual dictionaries of two different languages (German and Hungarian) define five keywords and expressions of an actual newspaper article and what differences there are regarding the meaning of each word in the dictionary entries in the four languages.

KEYWORDS

globalisation, cultural transfer, translation process, intercultural semantics, contrastive semantics, monolingual dictionary

A DOLGOZAT TÁRGYA

Dolgozatomban arra a kérdésre keresem a választ, hogy a Filip Florian román íróval készített, a litera.hu 2019. június 9-én megjelent *Megvannak a magam kis rögeszméi, amiken csüggök. A dolgok állása 3.* című interjúból előforduló öt, szerintem kulcsfontosságú főnév (határ, kor-szak, lehetőség, szolidaritás, társaság) definíciói hogyan jelennek meg online magyar és német egynyelvű értelmező szótárak oldalain, és milyen jelentésbeli különbséget találunk az egyes nyelveken belül a szótárcikkekben ugyanazon szavak esetében.

(Ez az interjú angol nyelven Csutak Gabi fordításában a klo.hu-n 2019. június 14-én jelent meg *Filip Florian: The age of prophets, great teachers and laws engraved on stone is over. The State of Things No. 3*” címmel.) [8]

A dolgozat problémaháttere

A 21. század globális világában a nyelvi sokszínűség mellett a kulturális transzferek is mindennapjaink részévé váltak. A legtöbb hírrel, értesüléssel fordítások és interpretációs folyamatok eredményeképp találkozunk. A fordítási folyamat során szavak és kifejezések egyszerű fordítása helyett szómezőket és fogalmi mezőket hasonlítunk össze, és politikai, társadalmi, gazdasági, szemantikai és interkulturális szemantikai ismereteinket is felhasználjuk.

A dolgozat célja

Dolgozatomban bemutatom, hogy egy aktuális újságcikkben előforduló öt kifejezés definíciói hogyan jelennek meg online magyar és német egynyelvű értelmező szótárak oldalain, és milyen jelentésbeli különbséget találunk az egyes nyelveken belül a szótárcikkekben ugyanazon szavak esetében. Célom, hogy az interkulturális szemantikai kutatások eredményeinek a segít-

ségével a fordítók ismereteit és tapasztalatait megerősítsem abban, hogy a fordítási folyamat során szavak és kifejezések egyszerű fordítása helyett szómezőket és fogalmi mezőket hasonlítunk össze, és politikai, társadalmi, gazdasági, szemantikai és interkulturális szemantikai ismereteinket is felhasználjuk.

Interkulturális szemantika

Belén Santana López szerint az interkulturális szemantika Wilhelm von Humboldt nyelvfilozófiájához kapcsolódik. [1] Humboldt úgy fogalmazott, hogy az emberek gondolkodása és a nyelvük kapcsolatban áll egymással. Ez azt is jelenti, hogy a nyelvi megnyilatkozások függenek a nyelvi kultúrától, vagyis vannak kultúraspecifikus fogalmak, kifejezések, amelyekben tükröződik a kulturális csoport viselkedése és gondolkodásmódja. [3]

Míg a hagyományos szemantika a nyelvészet részterületeként a saját nyelvi térségünk szavainak, mondatainak jelentésével foglalkozik, az interkulturális szemantika pedig a különböző nyelvi kultúrákból származó szavak, kifejezések, mondatok jelentését hasonlítja össze. [2]

Peter Kühn *Interkulturelle Semantik* című kötetében külön fejezetet szentel egy az interkulturális szemantika melletti védőbeszédnek. Ebben a fejezetben azt vizsgálja meg, hogyan tárgyalják, definiálják, értelmezik a német értelmező szótárak a *tolerancia* fogalmát. Habár kérdésfeltevése elsősorban nyelvészeti jellegű, mégis úgy gondolja, hogy a toleranciakutatás szempontjából is lényeges lehet, hogyan jelenik meg a mai német köznyelvben és a média szóhasználatában a *tolerancia* szó, és ezt mennyiben tükrözik a német szótárak szócikkei. [5] Ez a kötet inspirálta kérdésfeltevésemet.

A dolgozat hipotézisei

Vizsgálatomban abból indultam ki, hogy számos, napjainkban hétköznapivá váló nemzetközi szó és kifejezés egyes nyelvekben eltérő jelentéssel, konnotációkkal rendelkezhet. Az elmúlt évtizedek kontrasztív és interkulturális szemantikai vizsgálatai számos esetben arra az eredményre jutottak, hogy az egyébként ugyanolyan jelentéssel bíró szavak és kifejezések a más asszociációkat hívnak elő a különböző nyelvek esetében. Híres példa erre Samuel Huntington *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. (1996) című műve, amely német fordításának az a címe, hogy *Kampf der Kulturen. Die Neugestaltung der Weltpolitik im 21. Jahrhundert*. (1997) A kötet fordítója Holger Fliessbach a német nyelvű kiadás elején ezt írja:

„A szerző kívánsága az volt, hogy a „civilization“ és a „culture“ kifejezéseket, „Zivilisation“ és „Kultur“ kifejezésekre fordítsam. Az első változatban meg is kíséreltem, de ez sem gyakorlati sem értelmezési okokból kifolyólag nem maradhatott így. Ezért aztán a „civilization“ kifejezést „Kultur“, „Kulturkreis (kultúrkör)“ vagy „Hochkultur“- (magaskultúrára) ra fordítottam, a „culture“ kifejezést pedig „Zivilisation“-ra, egyes esetekben pedig „Kultur“-ra. A német nyelvhasználatban „Kultur“ és a „Zivilisation“ szavak nem felelnek meg az angol és a francia nyelvekben előforduló „civilization“ és „civilisation“ valamint a „culture“ szavaknak. Lásd Norbert Elias „Über den Prozess der Zivilisation“ (Frankfurt 1976) című művét. Első kötet. Bevezetés.”

(Holger Fliessbach: Vorbemerkung. In: Samuel P. Huntington: *Der Kampf der Kulturen*. Europaverlag, München – Wien 1997. S. 14) [4]

A vizsgált főnevek

A következő öt főnevet választottam a Filip Florian román íróval készített a litera.hu 2019. június 9-én megjelent *Megvannak a magam kis rögeszméi, amiken csüggök. A dolgok állása 3.* című interjúból:

határ, korszak, lehetőség, szolidaritás, társaság

A vizsgált online egynyelvű értelmező szótárak

Az online elérhető magyar értelmező szótárak közül A magyar nyelv értelmező szótárát választottam. Szerintem ez a szótár az online elérhető magyar egynyelvű szótárak közül a leg-rangosabb. Címe: A magyar nyelv értelmező szótára. I-VII. kötet. Szerkesztette a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete. Akadémiai Kiadó. Első kiadás: 1959–1962. Internetes elérhetősége pedig: <http://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezoszotara> [6]

Az egyes szócikkekben megtaláljuk az adott szó szófaját, két-három ragozott alakját, számos jelentését, gyakran irodalmi példákkal illusztrálva és egy sor szóösszetételt.

Az online elérhető német értelmező szótárak közül pedig a hasonlóan rangos Das Duden Onlinewörterbuch-ot választottam. <https://www.duden.de/> [7]

Ez a szótár valóban online jellegű. A weboldalon különböző linkeken keresztül juthatunk el más oldalakra. Minden egyes szócikknél megjelenik az adott szó szófaja, gyakorisága, helyesírása, elválasztási módja, számos jelentése példákkal, akár képekkel illusztrálva, a szó szinonimái, eredete, nyelvtana, ragozási táblázata, kiejtése és tipikus szókapcsolatai.

Az első vizsgált kifejezés a magyar egynyelvű szótárban.

HATÁR főnév -t, -ok, -a

- 1. (rendszeres birtokos személyranggal) Általában két szomszédos (föld)területet elválasztó rész, sáv; vmely szempontból egységet alkotó terület széle, szegélye. → Természetes határ; a birtok, az állami gazdaság, a község, a megye, a termelőszövetkezet határa. A folyó alkotja a két ország határát. A határ az erdőszélen húzódik. A két megye közt a Tisza a határ. □ E hon határa nem tűr oly veszélyes kockáztatást. (Arany János– Shakespeare-fordítás) Sohase járt az ország határán túl. (Gárdonyi Géza) || a. <A térképen> ezt jelölő vonal. Pirossal húzta meg az ország határát. □ Hazánk határát penész jelzi körben | a málló falon: nedves a lakás. (József Attila) || b. Országhatár, határszél. A határon innen, túl; betör a határon; őrt áll a határon; → átlépi a határt. Az ellenség határainkat fenyegette. Megvédjük a határokat. □ Matyi ... az éjnek Jó oltalma alatt hamar által ment a határon. (Fazekas Mihály) || c. Az országhatárnak vmely szomszédos ország felé eső szakasza. Szovjet, csehszlovák, osztrák, jugoszláv, román határ. □ Nyolc napba telt, amíg a svájci határtól nem messze fekvő kis alpesi városkába érkezünk. (Kuncz Aladár)
- 2. Az a terület (ország, földrajzi alakulat), ameddig vmely terület, földrajzi egység, ország (ki)terjed. Magyarország határa észak felé Csehszlovákia. Franciaország nyugati határa az Atlanti-óceán. Spanyolország északi határa a Pireneusok. || a. Határt szab v. (régies) vet vminek: a) (régies) végét jelzi, szélét alkotja. □ Dél felé egyedül a Dráva szab határt e lankaságnak. (Jókai Mór) b) (átvitt értelemben) vmely folyamat, jelenség további terjedését, elhatalmasodását gátolja v. megakadályozza.
- 3. (átvitt értelemben) Vminek térbeli v. időbeli végpontja, vége. Az ifjúság, a férfikor, az emberi élet határa. Él boldogul az emberi élet végső határáig! Itt játszunk; az a két fa legyen a határ! □ Akitől nincs messze az élet határa, Nem előre szeret nézni, hanem hátra. (Petőfi Sándor)

- 4. (átvitt értelemben) <Állandósult szókapcsolatokban, főleg birtokviszonyban:> vminek szélső, végsőnek tekintett mértéke, lehetősége; korlát. Az illendőség, a jóízlés határa; az értelem határai; mindennek van határa: a) nem szabad semmit túlzásba vinni, nem helyes túllépni a megszokott, természetes mértéket; b) <indulatos felkiáltásként:> ez már mégis(csak) sok!; vmi(jé)nek nincs határa: vmely rossz tulajdonság(a) rendkívül erős, nagyfokú (benne); szemtelenségének nincs határa!: példátlanul szemtelen (ill. rendkívül erős benne a szóban forgó rossz tulajdonság); határok közé szorít vmit: szertelenségeit, túlzásait lefaragja, mérsékli; (rend)szabályoz; elmegy a végső határig: a) <engedékenységben, szívességben> megtesz minden tőle telhetőt, lehetségeset; b) <viselkedésben, cselekedetben> a lehetőség, az illendőség v. az illetékeség végső fokáig szélsőséges, túlzó; → túlmegy minden határon; (túlzó) nem ismer határt: a) <személy> szertelenül, féktelenül viselkedik; b) <emberi tulajdonság, lelki sajátság> igen nagyfokú, szertelen; végtelen, határtalan; a tisztesség, az ízlés, a becsület határain belül; ez túl van v. túlmegy a jóízlés határán. □ Ah, kínos állapot! bár csak valahára Ennyi fájdalminnak lehetne határa! (Csokonai Vitéz Mihály) Arisztophanész a végső határig elmegy. A □ napernyő alatt meghúzódó Prométheusz □ majdnem Offenbachot hozhatná eszünkbe. (Péterfy Jenő) Valami szépet [akart] mondani, amivel megbiztassa, de azért a tapintat határait ...át ne lépje. (Mikszáth Kálmán)
- 5. (átvitt értelemben) Két v. több dolog (jellege) közt meglevő választóvonal. → Kitalolja vminek a határait; határt → von vmi közé. A határok elmosódtak. A határok összeolvadnak. □ Bánat és derű Között a határ olyan egyszerű-e? (Tóth Árpád)
- 6. Vmely falut, várost körülvevő, hozzá tartozó, rendsz. megművelt gazdasági (föld)terület, vidék. A szegedi határ; kimegy a határba; (népies) a harmadik határban: messze; kint dolgozik a határban; (népies) hetedhét határon (is) túl(ra): nagyon messz(ir)e; → kihordanak vkit a határra v. határba; járja a határt. Debrecennek nagy határa van. A falu határa ötezer hold. Az egész határban folyik az aratás. □ Szülőföldem szép határa! | Meglátlak-e valahára? (Kisfaludy Károly) Jött és ráborult az este a határra. (Petőfi Sándor) Az övé volt abban az időben Gyöngyös városa, egész gazdag határával. (Móra Ferenc) || a. (népies) Lakott helyet, települést, falut körülvevő természet. A határ kiaszik; kiszáradt, sárgul a határ; szép, üde a határ. Elverte a határt a jég. □ Megenyhült a lég, vidul a határ. (Tompa Mihály) Szeretett lóra ülni és tavaszi reggelen a nedves határban nyargalászni. (Krúdy Gyula)
- 7. jelzői használat(ban) (népies) Nagy kiterjedésű, mennyiségű; sok v. nagy; (nagy) halom, rakás. Egész határ holmit vitt magával. □ Nincs tenyérynyi zöld hely nagy határ mezőben. (Arany János) Mi történt azzal a határ pénzzel, amit ...elnyert a kártyán? (Jókai Mór)
- Szólás(ok): ld. nyak.
- Szóösszetétel(ek): 1. határcövek; határcsárda; határcsösz; határdomb; határellenőrzés; határelzárás; határerdő; határfa; határfal; határfalu; határfelület; határhegység; határigazgatás; határjelző; határkaró; határkerülő; határmegállapítás; határmérce; határmezsgye; határmutató; határoszlop; határösszeg; határövezet; határper; határpont; határrész; határszabályozás; határtagosítás; 2. államhatár; birtokhatár; értékhatár; fagyhatár; hóhatár; időhatár; korhatár; láthatár; látóhatár; nyelvhatár; országhatár; súlyhatár; szemhatár; vámhatár; zónahatár.

Az első vizsgált kifejezés a német egynyelvű szótárban

Dólt betűvel szedtem a német szavakra, kifejezésekre vonatkozó magyar fordítási javaslataimat.

e GRENZE *határ*

1. a. durch entsprechende Markierungen gekennzeichneter) Geländestreifen, der politische Gebilde (Länder, Staaten) voneinander trennt (*megfelelő jelzésekkel*) *ellátott földszáv, amely politikai képződményeket (országokat, államokat) választ el egymástól*

Beispiele *Példák:*

- die Grenze zwischen Spanien und Frankreich *a Spanyolország és Franciaország közötti határ*
- die Grenze war gesperrt, war dicht (konnte nicht passiert werden) *a határt lezárták (nem lehetett átlépni a határt)*
- die Grenze verläuft quer durch den Ural *a határ keresztben szeli át az Ural hegységet*
- die Grenze sichern, bewachen, überschreiten, verletzen *a határt biztosítja, felügyeli, átlépi, megsérti*
- die deutsch-französische Grenze passieren *átlépi a német-francia határt*
- der Fluss bildet die Grenze zu Polen *Lengyelország felé a folyó jelenti a határt*
- jenseits, diesseits der Grenze *a határon túl, a határon innen*
- an der Grenze nach Bayern *a bajor határon*
- sie wohnen an der Grenze (im Grenzgebiet) *a határnál laknak (a határvidéken)*
- jemanden über die Grenze abschieben *valakit áttoloncol a határon*

- b. Trennungslinie zwischen Gebieten, die im Besitz verschiedener Eigentümer sind oder sich durch natürliche Eigenschaften voneinander abgrenzen *eltérő tulajdonosok birtokában lévő vagy természetes tulajdonságaik miatt egymástól elhatárolódó területek közötti választóvonal*

Beispiele *Példák:*

- die Grenzen der Prärie *a préri határai*
- die Grenze zwischen Geest und Marsch *Geest és Marsch közötti határ*
- hier verläuft die Grenze des Grundstücks *itt van a telek határa*
- eine Grenze ziehen, berichtigen *meghúzza, kiigazítja a határvonalat*
- dieser Fluss, das Gebirge bildet eine natürliche Grenze *ez a folyó, az a hegység jelenti a természetes határt*

- c. nur gedachte Trennungslinie unterschiedlicher, gegensätzlicher Bereiche und Erscheinungen o. Ä. *különböző, ellentétes jellegű területek és jelenségek közötti nem fizikai választóvonal*

Beispiele *Példák*

- die Grenze zwischen Stadt und Dorf, Hell und Dunkel, Kindheit und Jugend *a falu és város, a világoosság és a sötétség, a gyermekkor és az ifjúkor határa*
- die Grenzen zwischen Kunst und Kitsch sind fließend (es gibt keine eindeutige Trennung) *a művészet és a giccs határai (nincs köztük egyértelmű határvonal)*
- das rührt schon an die Grenzen des Lächerlichen (das ist schon fast lächerlich) *a nevetségesség határán van (már majdnem nevetség)*

2. Begrenzung, Abschluss[linie], Schranke *korlátozás, záróvonal, korlát*

Beispiele *Példák*

- eine zeitliche Grenze *időhatár*
 - die Grenzen des Fortschritts, des Wachstums *a fejlődés, növekedés határai*
 - jemandem, einer Entwicklung sind [enge] Grenzen gesetzt *valakinek, a fejlődésnek szűkek a korlátai*
 - der Fantasie sind keine Grenzen gesetzt *a fantázia határtalan*
 - die Grenzen des Erlaubten, Möglichen, der Belastbarkeit überschreiten *átlépi a megengedett, lehetséges határt, a terhelhetőség határát*
 - ihr Ehrgeiz kannte keine Grenzen (war grenzenlos, maßlos) *becsvágya nem ismert határt (határtalan, mértéktelen volt)*
 - sie kennt ihre Grenzen (weiß, wie weit sie gehen kann, was sie leisten kann) *ismeri a határait (tudja, meddig mehet el, mire képes)*
 - er ist an der [äußersten] Grenze des Machbaren angelangt *elérte az emberi képesség teljesítőhatárait*
 - jemanden in seine Grenzen verweisen *valakit emlékeztet a korlátaira*
 - deine Bemerkung war hart an der Grenze zur Beleidigung (war fast schon eine Beleidigung) *ez a megjegyzés súrolta a sértés határait (majdnem sértés volt)*
- Wendungen, Redensarten, Sprichwörter *Kifejezések, szófordulatok, szólások*
- sich in Grenzen halten (nicht übermäßig groß, gut, nicht überragend sein: meine Überraschung, ihre Begeisterung hielt sich in Grenzen) *visszafogott (nem túlságosan nagy, jó, nem kiemelkedő: a meglepődésem, a lelkesedése visszafogott volt)*

A második vizsgált kifejezés a magyar egynyelvű szótárban

KORSZAK főnév -ot, -a

- 1. (választékos) <A társadalom, a nemzet v. a világ történetében> olyan hosszabb időszak, amelyet sajátos gazdasági, művelődési és politikai viszonyok különböztetnek meg vmely más időszaktól. Vminek → klasszikus korszaka; → kuruc korszak; → neolitikus korszak; → permian korszak; → tőkés korszak; korszakot alkot, jelent; új korszakot → nyit. Századunk a szocialista forradalmak korszaka. Történelmi korszakban élünk. □ Ne szánjam ... A várost amely mint egy fáklya égett | nagy korszakokon át □? (Babits Mihály) || a. (választékos) <Az ember életében> olyan időszak, amely fejlődésének vmely szakaszát jelzi. Életének azt a korszakát a szorgalmas munka és tanulás jellemzi. □ Az egész millenniumi kiállítás úgy tűnt föl neki, mint egy tarka diadalkapu, melyen át életének egy új korszakába lépett. (Babits Mihály) A teljes élet harmonikus folyamat, s nem lehet felosztani másképp, csak fejlődési korszakokra. (Móricz Zsigmond)
- 2. (földtan) <A föld történetében> egy-egy hosszú időszak. Geológiai korszak.
- Szóösszetétel(ek): 1. korszakváltás; 2. atomkorszak; bronzkorszak; jégkorszak; kőkorszak; rézkorszak; vaskorszak.
- korszaki; korszakú.

A második vizsgált kifejezés a német egynyelvű szótárban.

Dőlt betűvel szedtem a német szavakra, kifejezésekre vonatkozó magyar fordítási javaslataimat.

s ZEITALTER *korszak, időszak*

1. größerer Zeitraum in der Geschichte; Ära (1b) *a történelem nagyobb időszakasza, éra*

Beispiele *Példák*

- das technische Zeitalter *a technika kora*
- das Zeitalter der Raumfahrt *az űrhajózás kora*

2. Erdzeitalter, Ära *földtörténeti kor, korszak, időszak, éra*

Gebrauch: Geologie *használata pl geológia*

A harmadik vizsgált kifejezés a magyar egynyelvű szótárban

LEHETŐSÉG [ë-e] főnév -et, -e [ë, e]

- 1. Annak ténye, hogy vmi lehet(ő), lehetséges, az az eshetőség, hogy vmi bekövetkezhet, megvalósulhat, létrejöhet. Nagyobb a lehetősége annak, hogy ...: inkább lehetséges, hogy □; fennáll v. megvan a lehetősége annak, hogy □ : lehet(séges), hogy □; → megvillan vminek a lehetősége; → meglobogtatja vki előtt vminek a lehetőségét. Bizik a siker lehetőségében. Nem hisz a csodák lehetőségében. Elismerte a földön kívüli élet lehetőségét. Megegyezés lehetőségére számít. □ Éles ösztöne ... az emberekkel szemben mindig rögtön és pontosan megérezte a lehetőségeket. (Babits Mihály) || a. (filozófia) Az a reális föltételeket magában hordó állapot, amely megelőzi vminek a megvalósulását. || b. (rends. többes számban) Bizonyos kedvező, gyak. rejtett, lapangó, eddig fel nem használt föltételek összessége, amelyeknek kifejlesztése, kihasználása sikerrel, haszonnal járna. Ebben az emberben nagy lehetőségek rejlenek. Az új találmány csodálatos lehetőségeket rejt magában.
- 2. Olyan mód, körülmény, feltétel, amelynek révén vmi lehetséges, megtörténhet, v. megtehető. Gyakorlási, edzési, alvási lehetőség; érvényesülési, technikai lehetőség; szabad mozgási lehetőség; lehetőség szerint: amennyire csak lehet; lehetőleg; a lehetőség(ek)hez mérten; ha csak egy lehetőség van rá; nincs rá más lehetőség; lehetőség nyílik vmire; lehetőséget ad, biztosít, keres, talál arra, hogy ...A megvalósítás, a megoldás lehetőségeit vizsgálja. || a. Kedvező alkalom, feltétel, eshetőség vmire. Lehetőség kínálkozik, nyílik, van vmire v. (arra, hogy.); lehetőséget nyújt, teremt vmire. Lehetősége nyílt arra, hogy tovább tanuljon. Micsoda lehetőségek vannak a mai ifjúság előtt! Élni kell a lehetőséggel! Egyre növekvő lehetőségek kínálkoznak számára.
- 3. Vmely állapot, dicsekvés A 3. sz. jelentés első sorában a "dicsekvés" helyett ez olvasandó: cselekvés,• , eljárás, ill. mérték legszélső lehetséges foka, formája. A lehetőségig: amennyire, ahogy (csak) lehet; a lehetőség határán túl. Elment a lehetőség legszélső határig. Ez már túlmént a lehetőségeken. □ Nem maradt ...más választás, mint fölládozni a kolonoszi Oidipusz zenéjét, és másodsor: rövidíteni, húzni □ a lehetőség legszélső határáig. (Ambrus Zoltán)
- Szóösszetétel(ek): életlehetőség; munkalehetőség.
- lehetőségi.

A harmadik vizsgált kifejezés a német egynyelvű szótárban

Dőlt betűvel szedtem a német szavakra, kifejezésekre vonatkozó magyar fordítási javaslataimat.

e MÖGLICHKEIT *lehetőség*

1. a. etwas Mögliches, mögliches Verhalten, Vorgehen, Verfahren; möglicher Weg *valami lehetséges dolog, lehetséges viselkedés, eljárás, lehetséges út*
Beispiele *Példák*
 - i. es bleiben noch viele Möglichkeiten [offen] *maradtak még lehetőségeink*
 - ii. es besteht keine andere Möglichkeit, das Problem zu lösen *nincs a probléma megoldására más lehetőség*
 - iii. nach Möglichkeit (wenn möglich; möglichst) *lehetőség szerint (ha lehetséges)*
 - iv. du musst zwischen diesen beiden Möglichkeiten wählen *e két lehetőség közül kell választanod*
 - b. das Möglichsein, Sich-verwirklichen-Lassen *lehetségesség, megvalósíthatóság*
Grammatik ohne Plural *nyelvtan többes szám nélkül*
Beispiel *Példa*
 - i. es besteht die Möglichkeit (es ist möglich, lässt sich einrichten), dass wir mitfahren können *fennáll annak a lehetősége (lehetséges, megoldható), hogy velük utazzunk*
 - c. das Denkbaresein *elképzelhetőség*
Beispiel *Példa*
 - i. wir zweifeln nicht an der Möglichkeit, dass er es war *nem vonjuk kétségbe, hogy ő volt*
Wendungen, Redensarten, Sprichwörter *Kifejezések, szófordulatok, szólások*
 - ii. ist es die Möglichkeit!, ist [denn] das die Möglichkeit! (umgangssprachlich: Ausrufe der Entrüstung oder des Erstaunens) *Nahát! Hihetetlen! (köznyelvi kifejezés: a megbotránkozás vagy a csodálkozás kifejezése)*
2. etwas eröffnende Gelegenheit oder Chance *megnyíló alkalom vagy lehetőség*
Beispiele *Példák*
 - a. sich bietende, ungeahnte, vertane Möglichkeiten *kínálódó, váratlan, elvesztegetett lehetőség*
 - b. die wirtschaftlichen Möglichkeiten (Entwicklungsmöglichkeiten) eines Landes *egy ország gazdasági lehetőségei (fejlesztési/fejlesztési lehetőségek)*
 - c. die Möglichkeit zu gewinnen *nyerési lehetőség*
 - d. die Möglichkeit, etwas zu wählen *választási lehetőség*
 - e. ich habe die Möglichkeit (es ist mir möglich), etwas zu tun *megvan rá a lehetőségem, hogy megtegyem (lehetőségemben áll)*
 - f. (Sport) die Stürmer vergaben die besten Möglichkeiten (Chancen, Tore zu schießen) *(Sport) a csatárok kihagyták a legjobb lehetőségeket (góllehetőségeket)*
 - g. alle erdenklichen Möglichkeiten haben *megvan minden elképzelhető lehetősége*
 3. Fähigkeiten, Mittel *Képesség, eszköz*
Grammatik *Nyelvtan*
Pluraletantum *csak többes számban*
Beispiele *Példák*
 - a. diese Wohnung übersteigt seine [finanziellen] Möglichkeiten *ez a lakás meghaladja a [pénzügyi] lehetőségeit*

- b. jemand bleibt unter seinen Möglichkeiten (sein Handeln entspricht nicht seinen eigentlichen Fähigkeiten) *nem használta ki a lehetőségeit (a tettei nem a valós képességeit tükrözik)*

A negyedik vizsgált kifejezés a magyar egynyelvű szótárban

SZOLIDARITÁS főnév -t, -a (csak egyes számban) (kissé választékos)

A szolidáris melléknévvel kifejezett magatartás, állapot, viszony; az a tény, hogy vki közösséget vállal, szolidáris vkivel, vmivel; (vkivel v. egymással való) közösségvállalás, összetartás. A dolgozók nemzetközi szolidaritása; szolidaritást vállal vkivel. Kifejezi az ifjúsággal való szolidaritását. □ Anyámmal vállaltam szolidaritást: anyámért sajgott a szívem. (Móricz Zsigmond)

A negyedik vizsgált kifejezés a német egynyelvű szótárban

Dőlt betűvel szedtem a német szavakra, kifejezésekre vonatkozó magyar fordítási javaslataimat.

e SOLIDARITÄT *szolidaritás*

- a. unbedingtes Zusammenhalten mit jemandem aufgrund gleicher Anschauungen und Ziele *azonos nézeteken és célokon alapuló, valakivel való feltétlen összefogás*
Beispiel *Példa*
- die Solidarität in, unter der Belegschaft wächst *a dolgozók között erősödik a szolidaritás*
- b. (besonders in der Arbeiterbewegung) auf das Zusammengehörigkeitsgefühl und das Eintreten füreinander sich gründende Unterstützung *(különösen a munkásmozgalom területén) az összetartozás érzésen és az egymásért való kiálláson alapuló támogatás*
Beispiel *Példa*
- Spenden für die internationale Solidarität *a nemzetközi szolidaritást elősegítő adományok*

Az ötödik vizsgált kifejezés a magyar egynyelvű szótárban

TÁRSASÁG főnév -ot, -a

- 1. Alkalmilag együvé került v. szórakozás, időtöltés, társalgás végett gyakran találkozó, vmely vonatkozásban összetartozó személyek együttese, csoportja. Baráti társaság; éneklő, játszó, kiránduló, mulató, táncoló, utazó, zenélő társaság, hangos, vidám társaság; a társaság középpontja ←. A turistaházban nagy társaság verődött össze. Baráti társasága csupa művészekből áll. Ki hiányzik a társaságból? Szereti a jó társaságot. □ A társaságban én is ott valék, | S valék szomszédja éppen Erzsikének. (Petőfi Sándor) A megdermedt társaság dobogó szívvel... ocsúdott a lázálomból. (Móricz Zsigmond) Részeg társaság elfoglalja széltében az egész járdát. (Nagy Lajos) || a. Társadalmi életet élő, bizonyos formák közt rendszeresen összegyűlő személyeknek kialakult, bizonyos tekintetben zárt közössége. Nem jár társaságba. Sokat forog társaságban. □ A társaságban oda vetnék: | "Könnyelmű volt, de jó gyerek"... (Reviczky Gyula) A vicispánnét □, noha ma van először úri társaságban, □ megmarta □ a zöld szemű szörnyeteg..., ha a férjem-uram úgy tesz, eb ura fakó, ő sincs fából. (Mikszáth Kálmán) || b. (mindig határozó névelővel) (1945 előtt, kissé választékos) <A feudális és kül. a kapitalista társadalomban> az uralkodó osztályon belül azoknak a kasztszerű, zárt közössége, akik kialakítva a maguk sajátos érintkezési formáit (kaszinó, bálók, lóverseny stb.), a legelölkelőbbnek tartott köröket alkották; a felső tízezer. A társaság nem fogadta be, kivetette magából. A társaság megbotránkozott rajta, hogy a mágnásfiú szegény leányt vett el.

- 2. Vkiel v. ritkán vmivel való együttlét. Vkinek a társaságában: kíséretében, vele együtt; vkinek a társaságát → keresi; kerüli, szereti az emberek társaságát. □ Nem kereste senkinek a társaságát. (Mikszáth Kálmán) || a. (átvitt értelemben is, választékos) Az, aki, ami vkiel együtt v. vki körül van; társ, környezet. Egy kutya volt egyedüli társasága. □ Társasága lángzó érzemények, Kínos emlék, és kihalt remények. (Vörösmarty Mihály) Rekedt hangu szöcske minden társaságom. (Arany János) || b. (átvitt értelemben, ritka) Vminek más vmivel való együttléte, együttes előfordulása. □ Lehet-e a szépség...jobb társaságban, mint a becsülettel? (Arany János– Shakespeare-fordítás)
- 3. (rendszer címben is) (kissé régies) Vmely közérdekű cél érdekében szervezett, szabályok alapján működő társulat, egy(esü)let. → Ájtatos társaság; nyelvművelő, titkos, tudós társaság; a → tízek társasága. □ Úgy vélekedtem, hogy Peturnak egy | vitézi társaság lesz célja. (Katona József) [Szemere] nyelvművelő társaságba gyűjtötte egybe ifjú társait. (Csengery Antal) || a. (jogtudomány, kereskedelem, 1945 előtt) Két v. több személynek szerződéssel szabályozott gazdasági, kereskedelmi célú egyesülése, társulása, amelyben a tagok kötelezettséget vállalnak egymással szemben, hogy a szerződésben meghatározott módon együttműködnek. Betéti társaság: olyan kereskedelmi társulás, amelyben az egyes tagok anyagi felelőssége csak betétük erejéig terjed; biztosító társaság; kereskedelmi társaság; → korlátolt felelősségű társaság; közkereseti társaság: több személynek egyetemleges és korlátlan anyagi felelősséggel folytatott, közös üzleti vállalata. □ A Gloria biztosító társaság ügynökét ajánlom becses figyelmembe. (Tolnai Lajos)
- 4. (elavult) Társadalom (2). □ Társaságunknak ne legyünk heréji. (Fazekas Mihály) A társaságban született ember nem önmagáé. (Kölcsey Ferenc) Nagy írók... a társaság legundokabb sebeit merész kezekkel feltakarták. (Eötvös József) || a. (ritka, elavult) A társadalom (1) szervezetének vmely formája. □ Én társaságot kívánok..., Mely véd, nem büntet, buzdít, nem riaszt. (Madách Imre) Ah mily szerep jutott, Plátó, neked | A társaságban, mely után epedtél! (Madách Imre)
- Szöösszetétel(ek): 1. társaságkedvelő; 2. asztaltársaság; hajóstársaság; köztársaság; rádiótársaság; részvénytársaság; vadásztársaság.

Az ötödik vizsgált kifejezés a német egynyelvű szótárban

Dólt betűvel szedtem a német szavakra, kifejezésekre vonatkozó magyar fordítási javaslataimat.

e GESELLSCHAFT *társaság*

1. Gesamtheit der Menschen, die zusammen unter bestimmten politischen, wirtschaftlichen und sozialen Verhältnissen leben *emberek összessége, akik bizonyos politikai, gazdasági és társadalmi körülmények között együtt élnek*

Beispiele *Példák*

- die bürgerliche Gesellschaft *polgári társadalom*
- die Stellung der Frauen in der Gesellschaft *a nők társadalomban betöltött szerepe*

2.

- a. das Zusammensein; Begleitung; Umgang *együttlét, kíséret, társas érintkezés*
freundschaftliches Verbundensein, Freundschaft *baráti kapcsolat, barátság*

Grammatik ohne Plural *nyelvtan, csak egyes szám*

Beispiele *Példák*

- das ist keine Gesellschaft für dich *nem neked való társaság*
- jemandes Gesellschaft fliehen, meiden *menekülni valakinek a társaságából, kerülni valakinek a társaságát*

- er sucht ihre Gesellschaft (möchte mit ihr zusammen sein) *keresi a társaságát, szeretne vele lenni*
 - in schlechte Gesellschaft geraten *rossz társaságba keveredik*
Wendungen, Redensarten, Sprichwörter *Kifejezések, szófordulatok, szólások*
 - jemandem Gesellschaft leisten (bei jemandem sein, sich jemandem anschließen, damit er nicht allein ist) *társaságot nyújt (valaki mellett áll, csatlakozik valakihez, hogy az ne legyen egyedül*
 - sich in guter/bester Gesellschaft befinden (bei etwas, was einem widerfährt, was man tut oder sagt, nicht der Einzige sein, sondern auf andere, bekannte Persönlichkeiten verweisen können [wodurch das Negative der Situation abgeschwächt bzw. das Positive verstärkt wird]) *jó társaságban van, a legjobb társaságban van. (nem az egyetlen valamiben, ami történik veled, amit tesz vagy mond, hanem hivatkozhat másokra is, ismert személyiségekre [amivel mérsékeli a helyzet negatív jellegét, illetve hangsúlyozhatja a dolog pozitív oldalát])*
 - zur Gesellschaft (nur aus einer die Geselligkeit fördernden Haltung heraus oder um jemandem einen Gefallen zu tun: zur Gesellschaft ein Bier mittrinken) *csak a társaság kedvéért (csak a társaság érdekében, vagy szíveségből: a társaság kedvéért iszik egy sört)*
- b. größere gesellige Veranstaltung *nagyobb társasági rendezvény*
Beispiele *Példák*
- eine geschlossene Gesellschaft (nur einem bestimmten Kreis zugängliche Veranstaltung) *zárt társaság (csak egy bizonyos kör számára elérhető rendezvény)*
 - eine Gesellschaft geben *rendezvényt szervez, estélyt ad*
- c. Kreis von Menschen, die gesellig beisammen sind *azon emberek, akik együtt vannak*
Beispiele *Példák*
- eine fröhliche, laute Gesellschaft *kedélyes, hangos társaság*
 - ich will von der ganzen Gesellschaft (umgangssprachlich; von allen diesen Leuten) nichts mehr wissen *erről az egész társaságról (egyikőjükről sem) nem akarok többet hallani*
3. durch Vermögen, Stellung [und Bildung] maßgebende obere Schicht der Bevölkerung; gesellschaftliche Oberschicht *vagyon, pozíció [és iskolázottság okán] mértékadó társadalmi réteg, felső társasági réteg*
Beispiele *Példák*
- die Damen der Gesellschaft *társasági hölgyek*
 - zur Gesellschaft gehören *a társasághoz tartozik*
4. . Vereinigung mehrerer Menschen, die ein bestimmtes Ziel oder gemeinsame Interessen haben *olyan emberek egyesülete, akiket egy bizonyos cél vagy közös érdekek kötnék össze*
Beispiel *Példa*
- eine literarische Gesellschaft gründen *irodalmi társaságot alapít*
- a. Vereinigung mehrerer Personen oder einzelner Firmen zu einem Handels- oder Industrieunternehmen *több személy vagy egyes cégek kereskedelmi vagy ipari vállalatot létrehozó egyesülete*
Gebrauch Wirtschaft *Használat: gazdaság*
Beispiele *Példák*
- eine bankrotte Gesellschaft *csődbe ment társaság*

- Gesellschaft mit beschränkter Haftung (Kapitalgesellschaft, bei der die Gesellschafter nur mit ihrer Einlage haften); Abkürzung: GmbH *Korlátolt felelősségű társaság (tőkés társaság, ahol a tagok csak betett összegükkel felelnek. Rövidítése: kft)*
- eine Gesellschaft gründen *társaságot alapít*

A vizsgálat eredményei

Az öt főnév szócikkeit összehasonlítva arra a következtetésre jutottam, hogy „A magyar nyelv értelmező szótárának” szócikkei a „Duden Onlinewörterbuch-kal szemben minden esetben rövidebbek, azonban a szavak definíciói bonyolultabbak, régiesebbek. Példái leggyakrabban irodalmi szövegekből származnak, egy, a „Duden Onlinewörterbuch-kal szemben archaikusabb, kiműveltebb nyelvhasználatot tükröznek.

Amennyiben a fordító, illetve a nyelvtanuló a „A magyar nyelv értelmező szótárát” használja, előfordulhat, hogy egy a 21. század eleji szöveghez képest régiesebb, elavultabb jelentésével találkozik, ugyanakkor a szavak jelentése a magyar és a német egynyelvű szótárak szerint majd’ minden esetben fedik egymást.

Összefoglalás, megjegyzések

Peter Kühn *Interkulturelle Semantik* című kötete inspirálta kérdésfeltevésemet.

Arra a kérdésre keresem a választ, hogy Filip Florian román íróval készített, a litera.hu 2019. június 9-én megjelent *Megvannak a magam kis rögeszméi, amiken csüggök. A dolgok állása 3.* című interjúban előforduló öt, szerintem kulcsfontosságú főnév (határ, korszak, lehetőség, szolidaritás, társaság) definíciói hogyan jelennek meg *A magyar nyelv értelmező szótárának* online változatában és a *Duden Onlinewörterbuch* oldalain, és milyen különbséget találunk az egyes nyelveken belül a szótárcikkekben ugyanazon szavak esetében.

Vizsgálatomban abból indultam ki, hogy számos, napjainkban hétköznapivá váló nemzetközi szó és kifejezés egyes nyelvekben eltérő jelentésekkel, konnotációkkal rendelkezhet. Az elmúlt évtizedek kontrasztív és interkulturális szemantikai vizsgálatai számos esetben arra az eredményre jutottak, hogy az egyébként ugyanolyan jelentéssel bíró szavak és kifejezések a más asszociációkat hívnak elő a különböző nyelvek esetében.

Az öt főnév szócikkeit összehasonlítva arra a következtetésre jutottam, hogy „A magyar nyelv értelmező szótárának szócikkei a *Duden Onlinewörterbuch*-hal szemben minden esetben rövidebbek, a szavak definíciói bonyolultabbak, régiesebbek. Példái leggyakrabban irodalmi szövegekből származnak, egy, a *Duden Onlinewörterbuch*-kal összehasonlítva archaikusabb, kiműveltebb nyelvhasználatot tükröznek, a szavak jelentése ugyanakkor a magyar és a német egynyelvű szótárakban majd’ minden esetben fedik egymást.

IRODALOM

- [1] BELÉN, Santana. *Wie wird das Komische übersetzt?* Berlin. Verlag: Frank & Timme, Frank & Timme, 2006. 456 S. ISBN 10: 3865960065 / ISBN 13: 9783865960061
- [2] GEHRMANN, Kira. *Multi-, Trans-, und Interkulturalität: Hindernisse und Möglichkeiten interkultureller Kommunikation.* 57 S. Hamburg, Bachelor + Master Publishing 2013
Originaltitel der Abschlussarbeit: *Multi-, Trans-, und Interkulturalität: Ein kulturwissenschaftlicher Vergleich.* Buch ISBN: 978-3-955449-159, PDF eBook- ISBN 978-3-955449-659-3
- [3] HUMBOLDT, Wilhelm von. *Schriften zur Sprache.* Reclams Universal-Bibliothek 1973. 256 S. ISBN 315006922X, 9783150069226
- [4] HUNTINGTON, Samuel P. *Der Kampf der Kulturen. Die Neugestaltung der Weltpolitik im 21. Jahrhundert.* München – Wien: Europaverlag, 1997. ISBN-10: 3203780011, ISBN-13: 978-3203780016
- [5] KÜHN, Peter. *Interkulturelle Semantik* (Interkulturelle Bibliothek) Taschenbuch 2006. 149 S. Nordhausen Traugott Bautz ISBN-10: 3883092096 ISBN-13: 978-3883092096

Internetes oldalak:

- [6] <https://www.duden.de/>
- [7] <https://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara>
- [8] <https://litera.hu/magazin/interju/filip-florian-interju.html> (letöltés: 2019. június 15.)